

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

Részleges személyes költségmentesség a polgári perben

Szerzők:

Kostyákné Dr. Vass Ágnes

és

Dr. Varjasi Erika

Nyíregyháza,

2013. június

Magyarország Alaptörvényének XXVIII. cikke kimondja, mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelezettségeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, ésszerű határidőn belül bírálja el.

A rendelkezés alapján az állam kötelezettsége, hogy a polgári jogok és kötelezettségek elbírálásának bírói útját biztosítsa. Ehhez a jogszabályok megalkotásán, az intézményrendszer kiépítésén és működtetésén túlmenően szükséges, hogy megteremtse a bírói út igénybevételének tényleges lehetőségét, pl. azzal, hogy az igény érvényesítése ne legyen jövedelmi, vagyoni helyzet függvénye.

Polgári eljárásban a költségkedvezmények két fajtája különböztethető meg:

- személyes, amely a felet jövedelmi és vagyoni viszonyai alapján illeti meg, illetőleg
- tárgyi, amely a feleket jövedelmi és vagyoni viszonyaikra tekintet nélkül, az eljárás tárgyára tekintettel illeti meg. (Ezen kedvezmények a tárgyi költségmentesség, költségfeljegyzési jog, illetékmentesség, illetékfeljegyzési jog, mely eljárások körét külön jogszabályok határozzák meg.)

A személyes költségkedvezmények közül a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (Pp.) VI. fejezetében külön címszó alatt, a „Költségkedvezmények” között foglalkozik a költségmentesség jogintézményével, a részletes szabályokat a költségmentesség alkalmazásáról szóló 6/1986 (VI.26.) IM. rendelet (Rendelet) határozza meg, míg az illetékkedvezményeket az illetékekről szóló 1990. évi XCIII. törvény (Itv.) rögzíti.

2008. január 1. napját megelőzően magánszemélyek a személyes költségkedvezmények közül teljes személyes költségmentességben, illetőleg illetékfeljegyzési jogban részesülhettek kérelemre, a feltételek fennállásának (rászorultság) igazolását követően (személyes illetékmentesség kizárólag az Itv. 5.§(1) bekezdésében taxatívén felsorolt személyeket illette/illeti meg).

A rászorultság személyes költségmentesség esetén jövedelmi és vagyoni viszonyokon alapuló rászorultságot jelent, amely akkor állapítható meg, ha a fél jövedelme nem éri el a Rendeletben meghatározott összeget és a Rendelet szerint meghatározott vagyona nincs, míg személyes illetékfeljegyzési jog engedélyezésére irányuló kérelem esetén kizárólag a jövedelmi helyzet, a lerovandó illeték vizsgálendő (Itv. 60.§.(1) bekezdése).

A jogszabályi rendelkezésekből adódóan a személyes költségmentességnek két kötelező (Rendelet 6.§.(1) bekezdése) és egy mérlegelendő (6.§.(2) bekezdés) esetköre volt (van). Az előbbi igen szigorú, taxatív módon meghatározott, mérlegelést kizáró feltételekhez kötött, míg utóbbi esetben a szolgáltatott adatok köre, a kérelmező tényleges életvitele ismeretének hiánya miatt a döntéshozó sokszor igen nehéz helyzetben volt.

A határozat meghozatalánál szűk körben volt lehetőség figyelemmel lenni az ügyek egyedi jellegére, a kérelmező fél sajátos személyes, jövedelmi, vagyoni körülményeire.

A személyes illetékfeljegyzési jog sem volt „igazi megoldás”, mert bár mentesítette a felet az illeték előzetes megfizetése alól, azonban az egyes perekben tipikusan előforduló egyéb (sokszor az eljárási illeték többszörösét meghaladó) költségek, különösen szakértői díj előlegezésére nem terjedt ki, bizonyos perekben (pl. házasság felbontása iránti kereset illetékére) nem engedélyezhető.

Mindez sokszor azzal a következménnyel járt, hogy az eljáró bíró a méltányosságot - abból a célból, hogy ne zárja el a felet az igényérvényesítés lehetőségétől -, szélesebb körben gyakorolta a Rendelet 6.§.(2) bekezdése alapján.

A probléma megoldásaként a jogalkotó 2007. évi CLI. törvény 14.§. (3) bekezdésével módosította a Pp. 84.§. (1) bekezdését 2008. január 1-i hatállyal, a rászorultak differenciáltabb támogatása érdekében bevezette a részleges személyes költségmentesség intézményét.

A 2008. évi XXX. törvény 64.§.(3) bekezdéssel beiktatott módosítással alkotta meg a jogalkotó a polgári perrendtartás 84.§-ának jelenleg hatályos rendelkezését, mikor a jogosultak körét szűkítette, így ez a kedvezmény csak természetes személyek részére engedélyezhető.

Pp. 84. § (1) Azt a természetes személy felet (ideértve a beavatkozót is), aki jövedelmi és vagyoni viszonyai folytán a perköltséget fedezni nem tudja, jogai érvényesítésének megkönnyítése végett - kérelmére - részleges vagy teljes költségmentesség illeti meg. A költségmentesség az alábbi kedvezményeket jelenti:

a) illetékmentesség;

b) mentesség az eljárás során felmerülő költségek (tanú- és szakértői díj, ügygondnoki és tolmácsi díj, pártfogó ügyvéd díja, helyszíni tárgyalás és szemle költsége stb.) előlegezése és - ha e törvény másként nem rendelkezik - megfizetése alól;

c) mentesség a perköltség-biztosíték letétele alól;

d) pártfogó ügyvédi képviselőt engedélyezése iránti igény, ha azt törvény lehetővé teszi.

(2) A fél nem részesíthető költségmentességben, ha azt külön törvény kizárja. A fél számára teljes költségmentesség kivételesen és csak akkor engedélyezhető, ha a várható perköltség összege a rendelkezésre álló adatok alapján előreláthatólag lehetetlenné teszi a bírósághoz fordulást.

(3) A teljes költségmentesség az (1) bekezdésében meghatározott valamennyi költségre, a részleges költségmentesség pedig a költségek meghatározott hányadára, vagy tétélesen meghatározott költségekre vonatkozik. Ha a fél részleges költségmentességben részesül, a mentességgel nem érintett költségekre megilleti a költségfeljegyzés joga.

(4) Az (1) bekezdés b) pontja alá eső azon költségeket, amelyeknek előlegezése alól a költségmentességben részesülő fél mentesül, az állam előlegezi, kivéve az ügygondnoki díjat. Az ügygondnoki díj megfizetésére - a perköltségek viselésére vonatkozó általános szabályok figyelembevételével és a költségmentesség teljes vagy részleges jellegétől függetlenül - a pereszes felet akkor is kötelezni kell, ha költségmentességben részesül.

A módosításokkal a jogalkotó célja az állam polgári eljárási költségkedvezményekkel kapcsolatos kiadásainak racionalizálása, az indokolatlan kedvezmények megvonása volt, ezért jelenleg a kérelem vizsgálata során a bíróságnak főszabály szerint részleges költségmentességet kell engedélyeznie, a fél számára teljes személyes költségmentesség csak kivételesen és akkor engedélyezhető, ha a várható perköltség összege a rendelkezésre álló adatok alapján előreláthatóan lehetetlenné teszi a bírósághoz fordulást.

A kérelem benyújtásának módját, az elbírálás folyamatát a Rendelet szabályozza:

részleges személyes költségmentesség engedélyezését a felperes a per megindítása előtt vagy azzal egyidejűleg, illetve az elsőfokú eljárás során az eljárást befejező határozat meghozataláig, az alperes legkésőbb a fellebbezés előterjesztésével egyidejűleg kérheti. Ha a félnek nincs jogi képviselője, a bíróság tájékoztatja a költségmentesség engedélyezésének feltételeiről ((Rendelet 5. § (2)).

A másodfokú eljárásban csak akkor terjeszthető elő a kérelem, ha a feltételek utóbb következtek be.

A kedvezmény hatálya az eljárás engedélyezés előtti szakaszára nem terjed ki.

A kérelmet egy példányban kell előterjeszteni, mellékelve 2/1968. (I.24.) IM. rendelet mellékletét képező nyomtatványt. Csatolni kell az előző naptári évben elért adóköteles jövedelemről szóló igazolást, nyugellátás összegének igazolását. A nyomtatványt a kérelmező büntetőjogi felelőssége mellett tölti ki.

A teljes személyes költségmentesség iránti kérelem magában foglalja a részleges költségmentesség iránti kérelmet is. (Az illetékfeljegyzési jog engedélyezés iránt azonban külön kérelem előterjesztése szükséges a Rendelet 16/A.§ (2) bekezdése alapján.)

A Pp. 85.§ (1) bekezdése alapján a nyomtatványt a fél eltartására köteles szülője, vagy együttélő házastársa tekintetében is köteles kitölteni. (Az élettárs nem vehető figyelembe.)

A bíróság a kérelem alapján dönt az engedélyezésről az eljárás várható költségeinek és a fél jövedelmi és vagyoni viszonyainak összevetésével.

A bíróság a részleges személyes költségmentesség feltételeinek fennállását is évente felülvizsgálja, vagy ha adat merül fel arra nézve, hogy a feltételek már az engedélyezéskor sem álltak fenn, illetve utóbb megszűntek. Felülvizsgálatra az ellenfél kérelmére is sor kerülhet. A felülvizsgálat során a bíróság a költségmentességet megvonhatja.

A fél a kérelmet elutasító, vagy a részleges költségmentességet megvonó végzés ellen külön fellebbezéssel élhet (Rendelet 16.§).

A Pp. 86.§ (2) A költségmentesség, az illetékmentesség és az illetékfeljegyzési jog hatálya - jogszabály eltérő rendelkezése hiányában - a kérelem előterjesztésétől kezdve a per egész tartamára, valamint a végrehajtási eljárásra is kiterjed.

Részleges költségmentesség esetén a fél nem köteles a perköltség előlegezésére, viszont pervesztessége esetén csak a bíróság által megállapított költségek vagy a költségek meghatározott hányadának viselése alól mentesül (az eljárás során a mentességgel nem érintett költségek tekintetében megilleti a költségfeljegyzés joga).

Kiemelendő, hogy a költségmentesség vagy az illetékmentesség a végrehajtási eljárás során le nem rótt illetékek, valamint az állam által előlegezett költségek viselése alól a feleket nem mentesíti (Pp.86.§.(2)).

Azon kívül, hogy a Pp. meghatározza az elrendelésének módját: vagy a költségek meghatározott hányadára, vagy tételesen meghatározott költségekre vonatkozhat, egyéb kikötést, korlátozást nem ír elő, nem ad útmutatást, hogy a bíróság milyen szempontok alapján határozza meg a kedvezmény mértékét, nem határozza meg pl. a maximális jövedelmet, mely felett nem adható, nem sorol fel vagyontárgyat (vagyontárgyakat), melyek a kérelem elbírálása során figyelmen kívül hagyandóak, vagy melyek tulajdonlása kizárja a kérelem teljesítését. A döntéshozó határozata szabad mérlegelésen alapul: e során értékeli az ügy tárgyi súlyát és bonyolultságát, a fél jövedelmi, vagyoni helyzetét, az eljárás során várhatóan előlegezendő költségek összegét.

Ahhoz, hogy a kérelem elbírálása során a bíróság a fél (és hozzátartozója) teljes anyagi helyzetét, jövedelmi-, vagyoni viszonyait figyelembe tudja venni, szükséges, hogy a kérelemben olyan adatokat is közöljenek, amelyek a nyomtatványban nem szerepelnek (jövedelmet terhelő kiadások: pl.

lakásfenntartási költség, hiteltörlesztés; egészségi állapot, gyógyszerköltség, egy háztartásban élők jövedelmi viszonyai, egyéb méltányolható körülmények).

A jogintézmény bevezetését követő kezdeti bizonytalanság után napjainkban észlelhetően egyre közismertebb ez a kedvezmény. Népszerűségét és hatékonyságát igazolja, hogy már maga a kérelmező tisztában lévén azzal, hogy a teljes személyes költségmentesség engedélyezésének feltételei nem állnak fenn, kizárólag részleges személyes költségmentesség iránti kérelmet terjeszt elő, de a teljes személyes költségmentesség iránti kérelemmel egyidejűleg részleges személyes költségmentesség iránti kérelem is szinte kivétel nélkül előterjesztésre kerül.

A jogszabályi rendelkezés „tartalommal való kitöltése” a jogalkalmazó feladata. A jogintézmény jellegéből adódóan azonban „zsinórmérték” nem állítható fel az ügyek egyedisége, a kérelmező egyéni körülményei miatt.

Lassan formálódik, kialakul egyfajta bírói gyakorlat, melyből néhány példát ismertetünk:

- házasságnak a Csjt. 18.§.(2) bekezdés a./ pontja alapján történő felbontására irányuló kereset esetén kizárólag eljárási illeték fizetési kötelezettsége merül fel a feleknek, ez esetben -az adatok mérlegelésével- akár csak az illetékre kiterjedő részleges költségmentesség is engedélyezhető, mely kedvezmény lényegileg ez esetben megfelel egy teljes személyes költségmentességnek (egyéb perekben ahol szintén csak kereseti illeték merülhet fel perkölségként, már vizsgálendő, elegendő-e a személyes illetékfeljegyzési jog engedélyezése);
- amennyiben az eljárás tárgya házasság felbontása, de a Csjt 18.§.(1) bekezdés alapján, a kérelmező alacsony jövedelmére esetén a kérelem elbírálása során vizsgálendő, várható-e egyéb költség felmerülése a per során, mert ez esetben a költségek meghatározott hányadára célszerű a költségmentességet engedélyezni;
- határozott pénzüsszeg megfizetésére irányuló kereset esetén (mikor előreláthatólag nem elegendő személyes illetékfeljegyzési jog engedélyezése, pl. szavatossági igény keretében javítási költség, árleszállítás vagy értékcsökkenés érvényesítése) a peresített összeg

nagyságától függő, azzal fordítottan arányos mértékű, a költségek meghatározott hányadára kiterjedő részleges költségmentesség engedélyezése lehet célszerű;

- kártérítési, kártalanítási perben (elsődlegesen nem vagyoni kártérítési, kártalanítási igény érvényesítése esetén), ahol a döntés bírói mérlegeléstől függ, nagyobb arányú kedvezmény engedélyezése is indokolt lehet;
- olyan követelés érvényesítése esetén, mikor nem meghatározott pénzösszeg fizetése a per tárgya (pl. ingó kiadása, birtokháborítás), mivel a per eredményeként a jövedelmi helyzetben változás nem következik be, szintén indokolt lehet nagyobb kedvezmény engedélyezése;
- amennyiben a perben az ügy jellegéből adódóan eljárási illetéken túlmenően több perköltségnek minősülő költség előlegezése várható, a költségek meghatározott hányadára célszerű költségmentességet engedélyezni.

Összességében a részleges személyes költségmentesség teljes mértékben betölti funkcióját. Bár a költségkedvezmények körét valójában szűkítette, ugyanakkor a személyes költségmentességben részesíthető személyek körét bővítette.

Ezzel a jogintézménnyel a jogalkalmazó olyan eszköz birtokába jutott, mellyel a mai változó társadalmi és gazdasági környezetben részben az ügy sajátosságai, részben a kérelmező személyes-, jövedelmi-, vagyoni helyzete alapján tud differenciált, egyéniesített döntést hozni.